

Türklerde ve Macarlarda Ant İçme ve Kan Kardeşliği*

Oath Taking Among Turks and Hungarians

Erhan Aktaş**

Özet

Bu yazıda Türklerde ve Macarlarda yemin etme biçimleri ve itaat etme anlamında kan kardeşliği ritüeli incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkler, Macarlar, and içme, kan kardeşliği

Abstract

This article discusses fraternity and subserviance among Turks and Hungarians by taking blood

Keywords: Turks, Hungarians, oath taking, fraternity, subserviance

İslamiyet'te ant içmenin önemi vurgulansa da kan içmek suretiyle oluşan kan kardeşliği ve ant içme pratiği Kur'an-ı Kerim'de yer alan bir ayetten dolayı haram kılınmıştır,¹ ancak, bu geleneğe hem Eski Türklerde hem yakın dönemde; mesela, Osmanlı dönemi klâsik Türk şiirinde *kan yalaşarak dost olma* ifadesiyle rastlamak mümkündür.²

Türk kültür dairesinde bir and şekli olan ve genellikle şahsî münasebetlerin pekişmesi amacıyla yapılan, sembolik ve/veya gerçek şekliyle tarafların kanlarını içme, kanlarını birbirlerine karıştırma şeklinde tezahür eden gelenek Macarlarda da görülmekte; Macar kültüründe bir hükümdar tayin edildiğinde hükümdara bağlılığı bildirilmenin bir göstergesi olduğu anlaşılmaktadır.

* Bu makalenin ortaya çıkışındaki katkılarından dolayı Doç. Dr. Osman Karatay'a teşekkür ederim.

** Dr. Erhan Aktaş, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Bornova, İzmir.

hakdeskah2@gmail.com

¹ Maide Süresi 3. ayette Allah şöyle buyurur: *Size şunlar haram kılındı: Ölü, kan, domuz eti, Allah'tan başkasının adına boğazlananlar, boğulmuş, vurulmuş, yuvarlanmış, süsülmüş, yırtıcı hayvanların yedikleri – ancak hâlâ canlıyken yetişip kesebildikleriniz bunun dışındadır – dikili taşlar adına boğazlananlar, (bir de) fal oklarıyla kısmet aramanız (...).* Elmalılı Hamdi Yazır; *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali* (hzl. Fatih Araz), İst: Kur'an Dünyası Yay. (ty) s. 108.

² Abdülkadir İnan, "Eski Türklerde ve Folklorlarda Ant", *Makaleler ve İncelemeler I. Cilt* s. 326.

Türkler arasında and içmenin geçmişini Abdülkadir İnan Hun Türklerine kadar götürürken³ and içme ritüellerinde yer alan unsurları birkaç başlık altında toplamış bunların arasında *kan, silah, hediyeleşme, herhangi bir nesneyi kertme, ayı kafası ve derisi ve tırnak yalamayı* saymıştır.⁴ İlhami Durmuş ise bilhassa kan kardeşliğine bağlı andı Herodot başta olmak üzere diğer vakanüvislere dayandırarak İskitlere kadar taşımaktadır.⁵ Durmuş, bu tarihçilerin İskit toplumunda yer alan bazı isimler etrafında birbirleriyle olan dostluk ilişkileri sonucunda meydana getirdikleri ant içme pratiklerine ve ant içtikten sonra aralarında gelişen olaylara yer verdikten sonra kan üzerine ant içip kan kardeşi olan şahısların birbirleri için her türlü eziyet ve cefaya katlandıklarını; hatta ölüme de gittiklerini söylemiştir. Buna göre *kan ve can aynı şeydi; kanları birbirine karışan kimselerin hayat ve ölümleri de birbiriyle bağlanmış* olur iken⁶ bu pratik *şahitler önünde, kollarında bir damar yararak kanlarını bir fincan içine akıtmakta, bunu üst veya kımızla karıştırarak her birisi bu içkinin yarısını* içerek olurdu.⁷ Dünya tarihinde olduğu gibi Türk tarihinde de birçok han, savaşçı ve toplumdaki diğer muteber şahıslar arasında da kan kardeşliğinin mevcudiyeti bilinmektedir. Moğol hükümdarı Cengiz Han'ın babası Yesügey ve Togrıl ile Cengiz Han ve Camuha'nın kan kardeşliği ve andalığı⁸ bilinmektedir. Cahit Öztelli, Hüseyin Kazım Kadri'nin sözlüğünden yaptığı alıntıda *ant içmek* tabirinin eski Türklere ve Moğollara dayandığını ifade etmiştir: *Eski Türklerde ve Moğollarda câri olan bir âdete göre, başka kabileden bir adamla kardeş olmak için, her ikisi kollarından birer damar açar ve akan kanı bir çanağa aldıktan ve bunu süt veya kımızla karıştırdıktan sonra şahitler huzurunda ve merasim-i mahsusa ile yarı yarıya içerdiler. O zaman, bu iki adamdan her biri, diğerinin kabilesinde ötekinin bütün hukukuna malik olur ve "Toğkan" kardeşlerden farkı kalmazdı. Ant içmek tabirinin aslı da bu itiyattır.*⁹ İskitler döneminde de benzer pratiklerin bulunduğunu belirten Öztelli, Herodot'un İskitlerden bahsederken sözleşecekleri zaman bıçakla kendilerini yaralayıp kanlarını şarap kadehine akıttıktan sonra bu kanlı şaraba silahlarını batırdıklarını ve dua edip sözleştiklerinden bahseder.¹⁰

³ Abdülkadir İnan, *agm.*, s. 317.

⁴ Abdülkadir İnan, *agm.*, s. 327-330.

⁵ İlhami Durmuş; "Türk Kültür Çevresinde Ant", *Millî Folklor* S. 84 s. 98; İlhami Durmuş, "İskit Kültürü", *Türkler Ansiklopedisi* C. 4, s. 20 ve Abdülhaluk M. Çay – İlhami Durmuş, "İskitler", *Türkler Ansiklopedisi* C. 1, s. 585.

⁶ Abdülkadir İnan, *agm.*, s. 327.

⁷ İ. Durmuş, "Türk Kültür Çevresinde Ant", s. 102.

⁸ Timuçin ile Camuk(h)a'nın *anda* olmaları hususunda bkz. Ahmet Temir (çev.), *Moğolların Gizli Tarihi*, s. 52-53, Mehmet Levent Kaya (çev.), *Moğolların Gizli Tarihçesi*, s. 59-60. ve J.P. Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil), s. 182-183.

⁹ Cahit Öztelli, "Türklerde And-Yemin", *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 120, s. 1939.

¹⁰ Cahit Öztelli, *agm.*, s. 1938.

Türk siyasî ve sosyal hayatında zengin örneklerini gördüğümüz and içme ve kan kardeşliği Macarlarda da görülmektedir. İlhami Durmuş, E. H. Minns'in *Scythians and Greeks* adlı eserine atfen kan kardeşliğinin *bir Ural-Altay kavmi olan Macarlar ve Kumanlar arasında da yaygın olduğunun* bilindiğini ifade etmiştir.¹¹ Macarlar arasında ant içme ve kan kardeşliği hadisesine ismi bilinmeyen bir Macar devlet görevlisinden kalan, 1205 civarına tarihli ilk Macar yıllığı olan Latince *Gesta Hungarorum* adlı eserde rastlamaktayız. Macar beyi Álmos'un han seçilmesi esnasında yaşananlar şöyle anlatılmıştır: *Böylece bu yedi önder kişi özgür irade ve ortak rızalarıyla Ügyek (Üyük?) oğlu Álmos'u kendi han (dux) ve hükümdarları seçtiler (...) Bu yedi öndegelen kimse soyca asil, savaşta yiğit ve sadakatlerinde sıkı idiler. Sonra eşit irade ile Álmos'a dediler: Bugünden itibaren seni han ve hükümdar olarak seçtik ve talih seni nereye götürürse, oraya peşinden geleceğiz. Sonra bu yedi kişi bir kâseye kanlarını akıtarak putperest tarzında Han Álmos'a yemin ettiler. Ve putperest olmalarına rağmen, ölünceye kadar aralarında ettikleri bu yemini tuttular.*¹² Görüldüğü üzere Álmos'a sadakatlerini bildiren ve Macar alplik kurumunun seçkin temsilcisi olduğu anlaşılan bu yedi savaşçı öncelikle, ölene dek Álmos'a sâdık kalacaklarını söyledikten sonra Álmos ile kan kardeşliklerini tesis eden ritüeli gerçekleştirirler.

Bu yedi alpin Álmos'a kan akıtarak gerçekleştirdikleri and ise aynı eserde şu şekilde sıralanmıştır: *Yeminin ilk kısmı şöyleydi: Ömür oldukça onlar ve torunlarının daima Álmos han soyundan bir hanları olacak. Yeminin ikinci kısmı şöyleydi: Kendi çabalarıyla ne mal edinirlerse edinsinler, hiçbirinin payı inkâr edilmeyecek. Yeminin üçüncü kısmı şöyleydi: Kendi iradeleriyle Álmos'u efendileri olarak seçen bu önder kişiler, onlar ve oğulları asla hanın şurasından ve yönetme şerefinden mahrum kalmayacaklardır. Yeminin dördüncü kısmı şöyleydi: Onların soyundan biri hanın şahsına sadık kalmaz ve han ve akrabaları arasında ihtilafı körüklerse, Han Álmos'a edilen yeminde kan akıtıldığı gibi, suçlunun da kanı akıtılacaktır. Yeminin beşinci kısmı şöyleydi: Han Álmos'un veya diğer önder kimselerin soyundan birisi yeminin bir kısmını ihlal etmek isterse, ebedi lanete maruz kalsınlar.*¹³

Álmos'a yapılan biat ve yemin tam anlamıyla bir sadakati içermesi bakımından önemlidir. Yemin, biat edip and içenler bakımından geçici değil, ölene dek tutulacak bir yemindir. Son olarak yemin, and içmenin önemli bir unsuru olan kargış ile son bularak

¹¹ İ. Durmuş, *İskitler*, s. 113 ve A. Çay-İ. Durmuş, *agm*, s. 585.

¹² Martin Rady (çev.), *The Gesta Hungarorum of Anonymus*, s. 689.

¹³ Martin Rady (çev.), *age.*, s. 690.

yemini bozması muhtemel kişilerin üzerine Tanrı'nın gazabı sevk edilir. İ. Durmuş böylesi andı *kargışa dayalı ant* olarak adlandırır.¹⁴

Aynı eserin bir başka bölümünde bu kez Álmos'a Ruslar ve Kumanlar biat edip ona bağlılıklarını bildirmektedirler. Batıya göç yolunda Macarlar Kiev'e saldırınca, Rus ve Kuman orduları karşı koyarlar. Sonra Kumanlardan yedi bey elçi gönderip Álmos'a bağlılık bildirirler: "*Álmos Han'ın ayaklarına kapandılar ve şöyle diyerek kendi istekleriyle ona tabi oldular: Bugünden itibaren neslimizin sonuna kadar seni beyimiz ve efendimiz seçiyoruz ve talih seni nereye götürürse peşinden geleceğiz. Álmos Han'a sözle söylediklerini putperest tarzı yemin içerek tasdik ettiler ve aynı şekilde Álmos Han ve önde gelen adamları da kendilerini yeminle bağladılar.*"¹⁵ Buradaki yemin şahsî olmaktan ziyade şahsın gıyabında devleti ve toplumu da bağlamaktadır. Bu tür and içmelerin örneklerine Hun devri andlarında da tesadüf edilirken¹⁶ emsali andlar *uzlaşmaya dayalı antlar* olarak isimlendirilir.¹⁷

Eserin bir diğer bölümünde ise and içmenin toponomiye olan yansımaları görmekteyiz. Bir Macar beyi olan Tühütüm'e bağlı birlikler Ulah ve Slavların önderi Gelou'yu takip edip öldürürler: "*Sonra efendilerinin öldüğünü gören memleket ahalisi sağ ellerini uzatarak kendi istekleriyle Horca'nın babası Tühütüm'ü kendilerine efendi seçtiler ve Esculeu denen o yerde yeminle sözlerini perçinlediler ve o günden beri orası Esculeu adlanır, çünkü orada and içmişlerdir.*"¹⁸ Bugün bu yerin adı Esküllö'dür, Romanya sınırlarında yer alır ve *Eskü* Macarcada yemin anlamına gelir.¹⁹

Geçmiş İskitlere kadar götürülebilen and içme uygulaması, kişiler arasında olabildiği gibi kişilerin nezdinde devletler ve bunlara tâbi toplumları da ilgilendiren önemli bir halk kültürü unsurudur. Ural-Altay kökenli halklarda yansımaları günümüzde dahi gördüğümüz and içme, kan kardeşi olma motifine tarihî süreçte Macarlarda da rastlanmakta olup Macar hanlarının başa geçmesi, hanlara yakın çevresi tarafından biat edilmesi ve mağlubun galibe itaat etmesi örneklerinde görmek mümkündür.

¹⁴ İ. Durmuş, *agm.*, s. 103 ve Johannes Pedersen, "Kasem", *İslam Ansiklopedisi* C. 6 s. 374.

¹⁵ Johannes Pedersen, *age.*, s. 693.

¹⁶ A. Çay – İ. Durmuş, *agm.*, s. 585.

¹⁷ İ. Durmuş, *agm.*, s. 104-105.

¹⁸ İ. Durmuş, *age.*, s. 705.

¹⁹ Herodot'ta kelimeyle ilgili söz konusu ibare şöyle geçer: *Yağ çıkardıkları ağaca fındık ağacı derler. Aşağı yukarı incir ağacı büyüklüğünde olur; bakla iriliğinde yemiş verir, çekirdekli yemiştir bu. Bu yemiş olgunlaşınca bez içinde ezip özünü süzerler, koyu ve siyah bir öz akar; bu akan sıvıya, "askhü" derler; zevkle içerler, sütle karıştırıp öyle de içerler; tortusu yapışkan bir macun kıvamında olur, bundan da çörekler yapıp saklarlar; zira bu ulusun sürüleri azdır, çünkü otlakları fakirdir. Her biri bir ağaç altında yatar; kış geldi mi ağacın çevresine, çadır gibi, beyaz yünden bir örtü gerilir; yazın örtüyü kaldırırılar.* Herodotos; *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, İst Remzi Kitabevi, İstanbul 1991, s. 199.

Kaynaklar

- Çay, Abdülhaluk – Durmuş, İlhami, “İskitler”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2006, s. 575-596.
- Durmuş, İlhami, “Türk Kültür Çevresinde Ant”, *Millî Folklor*, S. 84.
- Durmuş, İlhami, *İskitler*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2007.
- Durmuş, İlhami, “Türklerde Kan Kardeşliği ve Antla İlgili Unsurlar”, *Millî Folklor*, S. 89 2011, s. 100-108.
- Durmuş, İlhami, “İskit Kültürü”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 4, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 15-25.
- Herodotos, *Herodot Tarihi*, çev. Müntekim Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul 1991.
- İnan, Abdülkadir, “Eski Türklerde ve Folklorlarda Ant”, *Makaleler ve İncelemeler*, I. Cilt, TTK Yayınları, Ankara 1998, s. 317-330.
- Kaya, Mehmet Levent, (çev.), *Moğolların Gizli Tarihçesi*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2011.
- Öztelli, Cahit, “Türklerde And-Yemin”, *Türk Folklor Araştırmaları*, No: 120, Temmuz 1959, Yıl 10, C. 5, s. 1938-1940.
- Pedersen, Johannes, “Kasem”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, MEB Yayınları, İstanbul 1977, s. 374-378.
- Rady, Martin (çev.), “The Gesta Hungarorum of Anonymus, The Anonymous Notary of King Béla: A Translation”, *South and East European Review*, 87-4, 2009, s. 681-727.
- Roux, J. P., *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev. Aykut Kazancıgil, İşaret Yayınları, İstanbul 2009.
- Temir, Ahmet (çev.), *Moğolların Gizli Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1995.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, hzl. Fatih Araz, Kur'an Dünyası Yayınları, İstanbul (ty).